

BÖLÜM 4

VERGİ GELİRLERİNİN ARTIRILMASINDA VERGİ UYUMUNUN ROLÜ: DAVRANIŞSAL VE DİJİTAL YAKLAŞIMLAR

Merve DALKILIÇ¹, Gazi SONKUR²

Özet

Modern kamu maliyesinin sürdürülebilirliği, devletin vergi toplama kapasitesi ile mükelleflerin vergiye gönüllü uyum düzeyi arasındaki ilişkiye bağlı olarak şekillenmektedir. Vergi uyumu, yalnızca hukuki zorunlulukların yerine getirilmesi değil; aynı zamanda vergi sistemine yönelik güven, adalet algısı, vergi ahlakı ve kurumsal şeffaflığın bir sonucu olarak ortaya çıkan çok

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Maliye Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, Türkiye. E-posta: merveedalkilic@gmail.com | ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7169-7415>

² Dr. Öğr. Üyesi, Maliye Bölümü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, Türkiye. E-posta: gazisonkur@cumhuriyet.edu.tr | ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4299-0981>

Lisans: Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası (*License: Creative Commons Attribution 4.0 International*) (CC BY 4.0).

Açık Erişim / Open Access.

DOI (kitap): <https://doi.org/10.63127/tuaz.by.221>

Tavsiye Edilen Atıf / Recommended Citation:

Dalkılıç, M. ve Sonkur, G. (2025). Vergi gelirlerinin artırılmasında vergi uyumunun rolü: Davranışsal ve dijital yaklaşımlar. H. Kahriman (Ed.), *Vergilendirmenin dijital dönüşümü: Yapay zeka, yenilikçi yaklaşımlar ve e-denetim* içinde (ss. 77-107). Turkuaz Yayınları.

<https://doi.org/10.63127/tuaz.by.221.c171>

boyutlu bir davranış biçimidir. Vergi uyumsuzluğunun gelir beyanlarının eksikliği, beyanname verilmemesi veya mevzuatın kasıtlı ihlali gibi durumlarla ortaya çıkması, kamu maliyesinde vergi açığı sorununu derinleştirmekte ve vergi tabanını daraltmaktadır. Bu kapsamda vergi uyumunun geliştirilmesi, ekonomik istikrarın korunması, kayıt dışılığın azaltılması ve kamu hizmetlerinin etkin finansmanı için stratejik bir zorunluluktur. Vergi uyumu teorik olarak hem ekonomik hem de davranışsal yaklaşımlar tarafından açıklanmaktadır. Ekonomik yaklaşım, bireylerin vergi ödeme davranışlarını rasyonel seçim ve maliyet-kazanç analizleri üzerinden değerlendirirken; davranışsal yaklaşım, psikolojik güdüler, sosyal normlar ve devlet-mükellef ilişkisine yönelik güven olgusunu merkeze almaktadır. Türkiye’de gerçekleştirilen ampirik bulgular, yalnızca ceza ve denetim politikalarının yeterli olmadığını; vergi ahlakı, risk algısı ve adalet duygusunun uyum üzerinde daha belirleyici olduğunu göstermektedir.

Bu çalışma, vergi uyumunu teşvik eden politika araçlarını eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri, dijitalleşme ve vergi idaresinde kolaylaştırıcı reformlar ile cezalandırıcı ve ödüllendirici mekanizmalar çerçevesinde ele almıştır. Ayrıca vergi affı ve yapılandırma uygulamalarının gönüllü uyum üzerindeki çelişkili etkileri tartışılmıştır. Analizler, vergi idaresinin yalnızca yaptırım uygulayan bir otorite olmaktan çıkarak, mükellef odaklı bir hizmet sağlayıcı kimliğine evrilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Dijital dönüşüm, uyum maliyetlerini azaltarak şeffaflığı ve idari kapasiteyi güçlendirmekte; fakat veri güvenliği ve etik boyutta yeni sorun alanları da yaratmaktadır.

Sonuç olarak vergi uyumunu artırma hedefi; adalet, şeffaflık ve güvenin kurumsal düzeyde pekiştirilmesiyle birlikte yürütülmeli, davranışsal ekonomi temelli teşvik mekanizmalarıyla desteklenmelidir. Bu bütüncül yaklaşım, kamu gelirlerinin sürdürülebilirliği ve toplumsal refah artışı için kaçınılmazdır.

Anahtar kelimeler: Gönüllü vergi uyumu, Vergi ahlakı, Kayıt dışı ekonomi, Dijital vergi yönetimi

JEL Kodları: H24, H26, H30,

**THE ROLE OF TAX COMPLIANCE IN INCREASING TAX
REVENUES: BEHAVIORAL AND DIGITAL APPROACHES**

Abstract

The sustainability of modern public finance is shaped by the relationship between the state's tax collection capacity and taxpayers' level of voluntary tax compliance. Tax compliance is not merely the fulfillment of legal obligations; it is a multidimensional behavioral phenomenon that arises from trust in the tax system, perceptions of fairness, tax morale, and institutional transparency. Instances of noncompliance—such as underreporting income, failure to file returns, or intentional violations of tax legislation—intensify the tax gap problem in public finance and narrow the tax base. Therefore, enhancing tax compliance is a strategic necessity for maintaining economic stability, reducing informality, and ensuring the efficient financing of public services. Theoretically, tax compliance is explained through both economic and behavioral approaches. While the economic perspective evaluates taxpayers' decisions through rational choice and cost–benefit analysis, the behavioral perspective emphasizes the role of psychological incentives, social norms, and trust in the taxpayer–state relationship. Empirical evidence from Türkiye indicates that punitive measures and audit policies alone are insufficient; rather, tax morale, risk perception, and a sense of fairness are more decisive in shaping compliance behavior.

This study examines the policy instruments that promote tax compliance within the framework of educational and awareness-raising initiatives, digitalization and administrative facilitation reforms, as well as punitive and reward-based mechanisms. It also discusses the conflicting effects of tax amnesties and restructuring schemes on voluntary compliance. The analyses reveal that the tax administration must evolve from a strictly sanctioning authority into a taxpayer-oriented service provider. Digital transformation strengthens administrative capacity and transparency by reducing compliance costs; however, it simultaneously introduces new ethical and data protection challenges.

In conclusion, efforts to improve tax compliance must be pursued through the institutional reinforcement of justice, transparency, and trust, supported by behavioral economics-based incentive mechanisms. This holistic approach is essential for achieving sustainable public revenues and enhancing overall social welfare.

Keywords: Voluntary tax compliance, Tax morale, Informal economy, Digital tax administration

JEL Codes: H24, H26, H30,

1. Giriş

Modern devletlerin varlığını sürdürebilmesinin ve temel işlevlerini etkin bir şekilde yerine getirmesinin temel koşulu, güçlü ve sürdürülebilir bir mali yapıya sahip olmalarıdır. Bu mali yapının temel dayanağını oluşturan vergi gelirlerinin zamanında düzenli ve yeterli miktarda toplanması ise, önemli ölçüde mükelleflerin vergiye uyum düzeyine bağlıdır. Bu anlamda vergi uyumu, bireylerin ve işletmelerin yasal yükümlülüklerini doğru, eksiksiz ve zamanında yerine getirmelerini ifade eden, ekonomik istikrarın, toplumsal adalet algısının ve kamu hizmetleri finansmanının garantisi niteliğinde olan çok boyutlu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Vergi uyumsuzluğu, gelirlerin eksik beyan edilmesi, vergilerin noksan ödenmesi veya beyanname verilmemesi gibi durumlarda ortaya çıkan ve nihayetinde devletin vergilendirme kapasitesi ile fiilen topladığı vergiler arasındaki farkı gösteren vergi açığının temel kaynağını oluşturmaktadır. Vergi açığının büyüklüğü, kamu hizmetlerinden duyulan memnuniyetsizlikten vergi mevzuatının karmaşıklığına, hatta kayıt dışı ekonominin yaygınlığına kadar uzanan çeşitli ekonomik ve davranışsal unsurların etkisiyle oluşmaktadır. Vergiye yüksek uyum gösterilmesi, mali kapasiteyi ve vergi gelirlerini kalıcı biçimde arttırarak vergi açığının azalmasına katkı sağlamaktadır.

Vergi uyumu kavramı teorik temelleri ile incelendiğinde, başlangıçta Allingham-Sandmo modeli gibi klasik ekonomik yaklaşımların rasyonel birey varsayımına dayanarak uyumu sadece ekonomik çıkarı maksimize etme, yakalanma riski ve ceza maliyetleri çerçevesinde incelediği görülmektedir. Ancak özellikle Türkiye'deki ampirik çalışmalar, yalnızca denetim sıklığı ve ceza düzeylerinin yeterince etkili olmadığını, bireylerin risk algısı ve kayıptan kaçınma eğilimi gibi psikolojik faktörlerin de uyum davranışını daha güçlü biçimde etkilediğini ortaya çıkarmıştır.

Bu tespit, akademik ilgiyi, davranışsal iktisat metotlarına yönlendirmiş; psikolojik, sosyal normlar, vergi ahlakı ve güven teorisi gibi ekonomik olmayan etmenlerin vergi uyumu üzerindeki kritik rolünü ön plana çıkarmıştır. Bu yeni bakış açısında, vergi ahlakı "vergileri ödemeye yönelik içsel bir güdülenme" olarak tanımlanmakta ve devlete duyulan güven, vergi idaresinin şeffaflığı ve vergi sistemi adaleti gibi kurumsal unsurların gönüllü uyumu artırmada belirleyici olduğu vurgulanmaktadır.

Bu kapsamlı çerçeveden hareketle, vergi uyumunun artırılması hedefinin, sadece yaptırım odaklı geleneksel (klasik) politikaların ötesine geçerek, çok boyutlu ve teşvik edici stratejilerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Çağdaş vergi idareleri, Almanya ve ABD gibi gelişmiş ülke örneklerinde olduğu gibi, yalnızca bir otorite olmaktan çıkıp, bilgi ve yardım hizmetleri sunan, mükellef odaklı bir hizmet sağlayıcıya dönüşme eğilimi göstermektedir.

Bu çalışma, vergi uyumunu arttırmaya yönelik kullanılan politika araçlarının teorik temellerini ve uygulama dinamiklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, bilinçlendirme ve eğitim temelli politikalar, dijitalleşme ve idari reformlar, cezalandırıcı ve ödüllendirici mekanizmalar ve bu mekanizmaların mükellef davranışları üzerindeki psikolojik ve hukuki etkileri detaylıca analiz edilecektir. Özellikle, uyumlu mükelleflere yönelik teşviklerin (%5 matrah indirimi gibi) hukuki uygunluğu ile vergi afları gibi uygulamaların gönüllü uyum ve vergi adaleti algısı üzerindeki çelişkili etkileri ele alınacaktır.

Nihai olarak, çalışmanın ana hedefi, vergi uyumlu davranışların teşvik edilmesine yönelik politikaların, ülkenin vergi açığını azaltma, kayıt dışı ekonomiyle mücadele ve dolayısıyla vergi tabanını genişleterek kamu gelirleri üzerindeki etkilerini ampirik ve teorik düzeyde analiz etmektir.

Bu kapsamda çalışmanın yapısı aşağıdaki gibi düzenlenmiştir: İkinci bölümde vergi uyumu ve vergi ahlaki kavramsal ve teorik düzlemde, klasik ve davranışsal yaklaşımlar temelinde incelenecektir. Üçüncü bölümde, gönüllü vergi uyumunu teşvik eden başlıca politika araçları (eğitim, dijitalleşme, cezalar ve teşvikler) detaylandırılacaktır. Dördüncü ve son bölümde ise vergi uyumunun vergi gelirleri üzerindeki etkisi, vergi açığının azalması, kayıt dışılığın daralması ve vergi tabanının genişlemesi boyutlarıyla ampirik bulgular ışığında analiz edilecektir.

2. Vergiye Uyumlu Davranış: Kavramsal ve Teorik Çerçeve

2.1. Vergiye Uyumu ve Vergi Ahlakı Kavramları

Vergi uyumu, mükelleflerin vergi yükümlülüklerini eksiksiz ve doğru bir şekilde yerine getirmesi; vergi beyannamelerini yürürlükteki vergi kanunları ile diğer ilgili mevzuata uygun olarak tam ve zamanında yetkili mercilere sunması şeklinde tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle vergi uyumu, mükelleflerin vergi kanunlarından doğan borçlarını tam ve doğru şekilde hesaplayarak beyan etmelerini ifade eder. Buna karşılık vergi uyumsuzluğu, söz konusu yükümlülüklerin gereği gibi yerine getirilmemesi durumunu ifade eder ve bu uyumsuzluk hem bilerek hem de bilmeyerek ortaya çıkabilir. Vergi uyumsuzluğu; vergi borcunun kasıtlı olarak eksik veya fazla hesap edilmesi, yanlış bilgi verilmesi, mevzuatın yanlış anlaşılması, dikkatsizlik, dalgınlık veya benzeri diğer nedenlerden kaynaklanabilmektedir (Türkey, 2019).

Vergi ahlakı ise çağdaş vergi sistemlerinde gönüllü vergi uyumunun sağlanmasında önemli bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kavram, bireylerin vergi ödeme yükümlülüklerini herhangi bir dış baskı ya da zorlayıcı unsur olmaksızın, tamamen kendi içsel istek ve motivasyonlarıyla yerine getirme eğilimlerini ifade eder. Vergi ahlakı, yalnızca hukuki ve ekonomik yönleriyle değil; psikolojik, sosyolojik ve kültürel bileşenleriyle birlikte ele alınması gereken çok boyutlu bir kavramdır. Vergi ahlakı ile vergi uyumu arasındaki ilişki, bireylerin devlete duydukları güveni, kamu hizmetlerine yönelik algılarını, vergi sistemine bakışlarını ve toplumsal normların davranışlar üzerindeki etkisini kapsamlı biçimde değerlendirmeyi gerekli kılar. Literatürde vergi ahlakı, çoğunlukla bireylerin vergi ödeme davranışlarını yönlendiren içsel bir motivasyon unsuru olarak ele alınmaktadır. Bu içsel motivasyon, bireyin vergi ödemeyi bir vatandaşlık sorumluluğu olarak kabul etmesi ve bu yükümlülüğü ahlaki bir gereklilik şeklinde benimsemesiyle oluşmaktadır (Bilgin, 2011).

2.2. Vergi Uyumunu Açıklayan Teoriler

2.2.1. Ekonomik yaklaşımlar (Allingham–Sandmo modeli)

Vergi uyumu, devletlerin kamu harcamalarını sürdürülebilir biçimde finanse edebilmesi ve ekonomik istikrarı koruyabilmesi açısından kritik bir bileşen olarak kabul edilmektedir. Uyumsuzluğun artması durumunda kamu gelirlerinde azalma meydana gelmekte, bu da ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebileceği gibi vergi adaletinin bozulmasına da yol açmaktadır. Bu bağlamda, vergi uyumunu açıklayan ekonomik yaklaşımlar büyük bir öneme sahiptir ve bunlar arasında Allingham–Sandmo modeli, vergi teorisi ve uygulamaları için güçlü bir analitik temel sağlamaktadır. Söz konusu model, bireylerin vergi ödeme davranışlarını rasyonel tercih teorisi çerçevesinde ele alır ve ekonomik değişkenlerin vergi uyumu üzerindeki etkilerini matematiksel bir yaklaşımla analiz eder. Vergi uyumunun ekonomik açıdan değerlendirilmesine yönelik önemli bir teorik çerçeve sunan model, bireylerin vergi kaçırma kararlarını rasyonel bir fayda-maliyet analizi üzerinden şekillendirdiğini varsayar. Bu teoriye göre bireyler, vergi kaçırmadan elde edecekleri kazancı, yakalanma riskini ve karşılaşacakları cezaların olası etkilerini göz önünde bulundurarak bir tercih yapar. Dolayısıyla, modelde vergi oranları, denetim sıklığı ve ceza miktarları temel belirleyici unsurlar olarak öne çıkar. Bununla birlikte, Türkiye’de gerçekleştirilen ampirik çalışmalar, bu ekonomik değişkenlerin vergi uyumu üzerinde beklenen seviyede etkili olmadığını; buna karşın bireylerin risk algılarının ve gelir kaybından kaçınma eğilimlerinin uyum üzerinde daha güçlü bir etkisi olduğunu göstermektedir (Çelik, 2022). Bu bulgular, Allingham–Sandmo modelinin varsayımlarının her ülke ya da zaman dilimi için evrensel geçerliliğe sahip olmayabileceğini ortaya koymaktadır.

Türkiye’de vergi uyumu, yalnızca ekonomik faktörlerle değil, aynı zamanda vergi ahlakı, vergi bilinci, devletin şeffaflığı ve kamu hizmetlerinin niteliği gibi unsurlarla da şekillenmektedir. Bu faktörler, vergi uyumunu olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin, vergi uyumuna dair teorik bir çalışmada, yüksek ekonomik özgürlük seviyesi, etkili rekabet hukuku ve düşük suç oranları gibi makroekonomik göstergelerin vergi uyumunu artırdığı vurgulanmaktadır. Ayrıca, vergi ahlakının güçlü olduğu

toplumlarda mükelleflerin vergilerini isteyerek ödediği belirtilmektedir. Devletin şeffaflığı ve vergi kaçırıcılara uygulanan cezaların caydırıcılığı da vergi bilincini ve uyumunu artıran önemli etkenlerdendir (Akdoğan ve Akdoğan, 2023). Bu tespitler, Allingham-Sandmo modelinin varsaydığı rasyonel davranışın, toplumsal ve kurumsal dinamiklerle desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

2.2.2. Davranışsal yaklaşımlar (psikolojik, sosyal normlar, güven teorisi)

Klasik iktisat teorileri, vergiye uyumu açıklarken, genellikle rasyonel birey varsayımına dayanmış; mükelleflerin vergi ödeme tutumlarını ekonomik çıkarı maksimize etme çerçevesinde incelemiştir. Ancak, son yıllarda öne çıkan davranışsal iktisat metotları, bireylerin karar verme süreçlerinde psikolojik, sosyal ve bilişsel etmenlerin de belirleyici olduğunu göstererek, vergi uyumu alanında yeni bir bakış açısı yaratmıştır. Bu çerçevede, vergi uyumunu ele alan davranışsal yaklaşımlar, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyo-kültürel öğelerin de hesaba katılmasını zorunlu kılan, çok disiplinli bir araştırma sahası haline gelmiştir (Çelik, 2022).

Davranışsal yaklaşımlar, vergiye uyum sağlama sürecinde sosyal normların ve toplumsal değerlerin de kilit rol oynadığını ortaya koymaktadır. Vergi uyumu kararı; sadece gelir düzeyi, vergi oranı, denetim olasılığı ve ceza miktarı gibi klasik ekonomik değişkenlere bağlı değildir. Aynı zamanda, sosyal normlar, etik değerler, toplumsal bütünlük ve siyasi kurumlar gibi ekonomik olmayan etmenlere de bağlıdır. (Üyümez, 2017)

Vergi uyumunu biçimlendiren psikolojik ve sosyal etmenler arasında, vergi ahlakı ve vergi bilinci mefhumları da önemli bir konuma sahiptir. Bilgin'in teorik çalışmasında (2011), vergi ahlakı, "vergileri ödemeye yönelik içsel bir güdülenme" şeklinde tanımlanmakta ve vergi uyumu ile güçlü bir ilişki sergilediği ifade edilmektedir. Bu vergi ahlakı, sosyal normlar, suçluluk ve utanç hisleri, görev ve korku duyguları, içsel motivasyon ve adalet algısı gibi hem sosyal hem de psikolojik unsurların etkisiyle şekillenmektedir (Bilgin, 2011). Bu önemli unsurlar, toplumda bireylerin vergiye gönüllü uyumunu artırıcı ya da azaltıcı yönde etki edebilmektedir. Vergi ahlakının yüksek olduğu ülkelerde vergi kaçakçılığı azalırken, vergiye uyum da artar.

Vergi uyumunun davranışsal yönü, bireysel psikolojik eğilimlerle sınırlı olmayıp, toplumsal güven düzeyi, adalet anlayışı ve devlet-mükellef ilişkisinin niteliği gibi daha geniş sosyal unsurlarla da yakından ilişkilidir. Ayrıca vergiye uyum konusunda mükelleflerin demografik özelliklerinden, lkenin içinde bulunduğu sosyoekonomik yapı ve siyasal yapı, kayıt dışı ekonomi, vergi adaleti algısı gibi birçok faktörün etkili olduğu söylenebilir (Ertekin, 2018: 656). Vergi uyumunun yüksek olduğu toplumlarda ekonomik özgürlüğün güçlü olması, rekabet hukukunun etkin işlemesi, suç oranlarının düşük seyretmesi ve toplum genelinde yerleşmiş bir vergi ahlakının bulunması dikkat çeken özellikler arasında yer almaktadır. Bunun yanında, kamu otoritesine duyulan güven arttıkça mükelleflerin vergi ödeme konusundaki istekliliğinin de arttığı görülmekte; bu durum güven ve adalet algısının vergi uyumu üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Akdoğan ve Akdoğan, 2023).

2.3. Vergi Uyumunun Ekonomik ve Toplumsal Önemi

Modern devletlerde mali istikrarın korunması ve toplumsal düzenin sürdürülmesi, vergi uyumunun etkin bir şekilde gerçekleşmesiyle mümkün hâle gelmektedir. Vergi uyumunun önemini belirleyen unsurlar yalnızca devletin kamu hizmetlerini finanse etme kapasitesiyle sınırlı değildir; aynı zamanda vatandaş ile devlet arasındaki ilişkinin niteliğini, toplumsal adalet algısını ve ekonomik istikrarı da yakından ilgilendirmektedir. Bu nedenle vergi uyumu hem ekonomik hem de toplumsal yönleriyle çok boyutlu bir olgu olarak ele alınmalıdır.

Vergi uyumu, gerçek ve tüzel kişilerin vergi yükümlülüklerini mevzuata uygun şekilde ve gönüllülük temelinde yerine getirmeleri anlamına gelmektedir. Vergi uyum düzeyinin yüksek olduğu toplumlarda kamu hizmetlerinin etkin ve adil biçimde sunulması mümkün olurken; uyumun düşük olması, kamu gelirlerinde azalma, bütçe dengesizlikleri ve toplumsal adalet algısının zedelenmesi gibi olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Bu çerçevede vergi uyumunun artırılması hem ekonomik kalkınmanın desteklenmesi hem de toplumsal bütünlüğün korunması açısından stratejik bir önem taşımaktadır.

Ekonomik düzlemde değerlendirildiğinde, vergi uyumu devletin temel gelir kaynağı olan vergilerin zamanında ve eksiksiz biçimde toplanmasını sağlayarak kamu hizmetlerinin finansmanına önemli katkı sunar. Eğitim, sağlık, güvenlik ve altyapı gibi kritik kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde yürütülebilmesi vergi gelirlerinin sürdürülebilirliğine bağlıdır. Vergi gelirlerinin yeterince toplanamadığı durumlarda devlet, kamu harcamalarını karşılamakta güçlük çeker; bu durum borçlanma ihtiyacını artırarak ekonomik istikrarı tehdit edebilir. Nitekim literatürde, vergi gelirlerinin kamu harcamalarının ana finansman kaynağı olduğu ve bu nedenle vergi uyumunun makroekonomik denge için vazgeçilmez bir unsur oluşturduğu sıklıkla vurgulanmaktadır (Yüce ve Keleş, 2021). Vergi gelirlerindeki düşüşün uzun vadede ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği de belirtilmektedir.

Vergi uyumunun ekonomik ve toplumsal boyuttaki etkileri, devletin mali yapısının korunmasıyla sınırlı kalmayıp çok daha geniş bir çerçeveye yayılmaktadır. Toplumsal adaletin tesis edilmesi, ekonomik dengenin sürdürülmesi ve vatandaşlarla devlet arasındaki güven ilişkisinin güçlenmesi, vergi uyumunun yüksek olduğu toplumlarda daha belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Uyum düzeyinin artması, kamusal hizmetlerin daha etkin yürütülmesine katkı sağlarken; toplumsal güveni pekiştirmekte ve ekonomik kalkınma sürecini desteklemektedir. Bu nedenle vergi uyumu, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin hem ekonomik hem de sosyal ayağında temel bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Vergi uyumunu güçlendirmeye yönelik politikalar ise çok yönlü stratejiler içermektedir. Bu kapsamda, vergi mevzuatının daha anlaşılır ve sade bir yapıya kavuşturulması, vergi yüklerinin makul seviyelerde belirlenmesi, toplumda vergi bilinci ve vergi ahlakını geliştirmeye yönelik eğitim faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, vergi denetimlerinin etkinliğinin artırılması ve kamu yönetiminde şeffaflığın güçlendirilmesi öne çıkan uygulamalardır. Özellikle bireylerin eğitim düzeyindeki artış ve vergi bilincinin geliştirilmesi yönündeki çalışmaların, vergi uyumunu olumlu yönde etkilediği çeşitli araştırmalarda ifade edilmektedir (Teyyare ve Kumbaşı, 2016).

2.4. Vergi Uyum Göstergeleri ve Ölçüm Araçları

Vergi uyumunu değerlendirmeye yönelik göstergeler, mükelleflerin vergi sistemine, vergi otoritesine ve genel olarak mali yükümlülüklerine ilişkin algı, tutum ve davranışlarını yansıtan çok boyutlu ölçütler bütünüdür. Bu göstergeler, yalnızca mükelleflerin beyan ve ödeme davranışlarını ortaya koymakla kalmayıp aynı zamanda vergi sisteminin etkinliğini, idarenin denetim kapasitesini, toplumdaki vergi kültürünün gelişmişlik düzeyini ve ekonomik yapıdaki kayıt dışılığın seviyesini analiz etmeye olanak tanıyan önemli analitik araçlar olarak kullanılmaktadır.

Vergi uyumunun ölçülmesine ilişkin kriterler; ölçeklenebilir, karşılaştırılabilir ve hem nicel hem nitel verileri içeren kapsamlı bir değerlendirme çerçevesi sunar. Nicel göstergeler arasında tahakkuk eden vergi gelirlerinin ne kadarının fiilen tahsil edilebildiğini gösteren tahsilat-tahakkuk oranı, gönüllü beyan düzeyleri, zamanında ödeme oranları, vergi denetim sonuçları, sahte veya yanıltıcı belge kullanımı gibi usulsüzlüklerin sıklığı ve kayıt dışı ekonomi büyüklüğüne ilişkin istatistikler bulunmaktadır. Bu göstergeler, vergi idaresinin mali performansı ve mükelleflerin yükümlülüklerini ne ölçüde yerine getirdiği hakkında doğrudan ölçülebilir veriler sunmaktadır.

Nitel göstergeler ise mükelleflerin vergiye yönelik zihinsel ve duygusal yaklaşımlarını anlamaya yönelik daha derinlikli değerlendirmeler içermektedir. Bunlar; toplum genelindeki vergi bilinci düzeyi, vergi ahlakının gelişmişliği, vergi sisteminin adil olup olmadığına yönelik algılar, vergi idaresine duyulan güven, denetim mekanizmalarının meşruiyetine ilişkin değerlendirmeler ve mükelleflerin vergiye uyma istekliliğini artıran veya azaltan psikolojik ve sosyo-kültürel faktörler gibi konular üzerinden ölçülmektedir. Bu nitel göstergeler, uyum davranışının yalnızca yasal zorunluluklarla değil, aynı zamanda bireylerin içsel motivasyonları ve algısal süreçleriyle şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Tüm bu parametreler birlikte değerlendirildiğinde, vergi uyumu çok boyutlu bir yapı olarak ele alınmakta ve değerlendirme araçları, modern vergi idarelerinin politika geliştirme süreçlerinde kritik bir rol oynamaktadır. Vergi kaçakçılığının ve kayıt dışı ekonominin büyüklüğü gibi göstergeler yalnızca mali kayıpları değil, aynı zamanda ekonomik güvenlik, gelir dağılımı ve sosyal adalet gibi makro seviyedeki etkileri de yansıttığından, vergi

uyumunun ölçülmesi kamu yönetiminde stratejik nitelikte bir faaliyet hâline gelmiştir (Gündem, 2022).

3. Vergiye Uyumunu Teşvik Eden Politikalar

3.1. Bilinçlendirme ve Eğitim Temelli Politikalar

Bir devletin kamu hizmetlerini sürdürülebilir bir şekilde finanse edebilmesi için, toplum genelinde gönüllü ve bilinçli vergi ödeme davranışının yaygınlaşması kritik bir öneme sahiptir. Vergi uyumunun tesis edilmesinde, yalnızca yasal zorlamalar ve denetim mekanizmaları yeterli değildir. Aynı zamanda, bireylerin vergiye dair bilinç seviyeleri, algıları ve eğitim süreçleri de belirleyici bir role sahiptir. Bu nedenle, bilinçlendirme ve eğitim odaklı politikalar, vergi uyumunu yükseltmek için çok disiplinli bir yaklaşımın elzem olduğunu göstermektedir.

Vergi uyumunun toplumsal kökleri, bireylerin vergiye karşı algılarını, tutumlarını ve davranışlarını şekillendiren önemli bir zemin oluşturur. Vergi bilinci, kişilerin vergi sorumluluklarını ve bu sorumlulukların topluma sağladığı faydaları idrak etmelerini sağlayan bir farkındalık düzeyini ifade eder. Vergi bilincinin ilerlemesi, sadece bireyler düzeyinde değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde de gönüllü vergi uyumunu artırıcı bir etki yapar. Nitekim eğitim düzeyi, aile yapısı, toplumsal değerler ve devletin uyguladığı politikalar gibi hem iç hem de dış birçok faktör, vergi bilincinin oluşmasında ve kuvvetlenmesinde etkili olmaktadır. (Öztürk, 2019) Bahsedilen bu faktörler zincirinde, özellikle eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları, bireylerin vergiye karşı pozitif bir yaklaşım geliştirmesinde anahtar bir işlev görmektedir.

Vergi bilincinin ilerlemesi sürecinde, sadece örgün eğitim kurumları değil, aynı zamanda toplumsal bilinçlendirme kampanyaları ve medya üzerinden yürütülen farkındalık faaliyetleri de önemli bir rol üstlenmektedir. Türkiye'de, Gelir İdaresi Başkanlığı'nın (GİB) hayata geçirdiği "VerGİBilir Projesi", Vergi Haftası etkinlikleri ve "Dijital Vergi Dairesi" gibi uygulamalar, vergi eğitimi ve bilinçlendirme çalışmalarının çeşitlendirilmesi ve geniş kitlelere yayılması açısından dikkate değer örneklerdir. Bu tip uygulamalar, vergiye dair bilgi ve farkındalığın toplumun büyük bir kısmına erişmesini mümkün kılarak, vatandaşlık sorumluluğu ve vergi kültürünün

pekişmesine destek olmaktadır. Özellikle dijital mecraların ve yeni medya araçlarının aktif kullanımı, genç kuşakların vergiye dair bilinç düzeyini yükseltmede kritik bir araç olarak öne çıkmaktadır. (Bozdağ, 2024)

Vergi uyumunu yükseltmeye odaklanan bilinçlendirme ve eğitim temelli politikalar, bireylerin vergiye dair bilgilerini, tutumlarını ve davranışlarını etkileyen çok boyutlu bir tesire sahiptir. Bu politikaların başarısı; eğitim süreçlerinin kalitesi, toplumsal farkındalık çalışmalarının genişliği ve vergi sisteminin ne kadar adil ve anlaşılır olduğuyula doğrudan ilişkilidir. Açıkça görülmektedir ki, eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri, vergi kültürü ve vergi yurttaşlığı kavramlarının toplum düzeyinde yerleşmesine katkıda bulunarak, gönüllü vergi uyumunun artırılmasında merkezi bir rol üstlenmektedir. Bu sebeple, çok disiplinli bir perspektifle geliştirilecek olan bilinçlendirme ve eğitim stratejileri, vergi uyumunun sürdürülebilirliğini sağlamak adına kritik bir önem taşımaktadır.

3.2. Dijitalleşme ve Kolaylaştırıcı İdari Reformlar

Çağdaş devletler için mali sürdürülebilirlik ve kamu hizmetlerinin verimli finansmanı açısından vergi uyumu kavramı kilit bir bileşen olarak dikkat çekmektedir. Özellikle küreselleşmenin, ekonomik dijitalleşmenin ve teknolojik ilerlemelerin hızlandığı günümüz koşullarında, vergi uyumunun güvence altına alınması ve yükseltilmesi; sadece teknik ve yasal düzenlemelerle değil, aynı zamanda idari reformlar ve dijital dönüşüm süreçleriyle de yakın bir ilişki içindedir. Bu çerçevede, vergi idaresinin etkinliği, doğrudan mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu kolaylaştıran idari düzenlemeler ve dijitalleşme uygulamaları ile bağlantılıdır.

Dijitalleşme, vergi idaresinin etkinliğini artırma ve mükelleflerin vergiye uyumunu kolaylaştırma konusunda önemli bir araç olarak kendini göstermektedir. Özellikle dijital vergi sistemleri, işlem şeffaflığını ve izlenebilirliğini yükseltmekte, idari süreçleri hızlandırmakta ve hata riskini düşürmektedir. Pasu Sibarani ve arkadaşlarının Endonezya'daki dijital KOBİ'ler üzerine gerçekleştirdiği çalışmada (2024), vergi yaptırımlarının uyum üzerinde belirgin bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Ancak çalışma, vergi idaresinin dijitalleşmesiyle beraber şeffaflık ve etkinliğin arttığını ve bu durumun da vergi uyumunu pozitif yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Araştırmacılar, dijital KOBİ'lerin vergi yükümlülüklerini daha rahat yerine

getirebilmeleri için, dijital vergi sistemlerinin kullanıcı dostu olması ve net kılavuzlarla desteklenmesi gerektiğini de özellikle belirtmektedir (Sibarani vd., 2024). Bu sonuçlar, dijitalleşmenin sadece teknik bir dönüşüm olmadığını, aynı zamanda mükelleflerin vergiye olan bakış açısını da değiştiren bir süreç olduğunu göstermektedir.

Vergi uyumunu kolaylaştırmak amacıyla yapılan idari reformlar, vergi idaresinin faaliyetlerini daha şeffaf, hesap verebilir ve mükellef merkezli bir yapıya kavuşturmayı hedeflemektedir. Bu tarz düzenlemeler, vergi idaresinin etkinliğini artırırken, mükelleflerin vergi idarelerine duyduğu güveni ve meşruiyet algısını da kuvvetlendirmektedir. Vergi idaresinin örgütlenme biçimi ve yürüttüğü görevler, vergi uyumunu doğrudan şekillendiren temel faktörlerden biridir. Mükelleflerin kaydedilmesi, beyan süreçlerinin yönetilmesi, vergilerin tahsil edilmesi, denetim ve inceleme faaliyetlerinin yürütülmesi ile ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözülmesi, vergi idaresinin başlıca fonksiyonları arasında yer almaktadır. Bu görevlerin etkili ve düzenli bir şekilde yerine getirilmesi, vergiye uyum düzeyinin yükselmesine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Özellikle idari süreçlerin basitleştirilmesi, işlemlerin anlaşılır ve erişilebilir hâle getirilmesi, mükelleflerin yükümlülüklerini daha hızlı ve sorunsuz biçimde yerine getirmelerine imkân tanıyarak gönüllü uyumu artırmaktadır (Jerković, 2022). Bu doğrultuda gerçekleştirilen idari reformların temel amacı, mükelleflerin vergi sistemine erişimini kolaylaştırmak ve sistem içindeki işlem maliyetlerini azaltmaktır.

Türkiye üzerine yapılan bir çalışmada, vergi uyuşmazlıklarının idari süreçte çözülmesinde usul adaletinin, vergi idaresine yönelik güven ve meşruiyet algısıyla birlikte gönüllü vergi uyumu üzerinde anlamlı ve pozitif bir etki yarattığı gösterilmiştir. Dahası, idareye duyulan güven ve meşruiyet algısının, usul adaleti ile gönüllü uyum arasındaki ilişkide bir aracı rol oynadığı saptanmıştır. Bu tespitler, idari reformların sadece teknik düzenlemelerden ibaret olmadığını, aynı zamanda mükelleflerin vergi idaresine bakış açısını da olumlu yönde dönüştürdüğünü gözler önüne sermektedir (Günay ve Gürdal, 2022). Sonuç olarak, vergi idaresinin mükelleflerle kurduğu etkileşimin niteliği, gönüllü vergi uyumunu artırmada kritik bir unsur olarak belirlemektedir.

Vergi uyumunu artırmaya yönelik idari düzenlemeler ve dijital dönüşüm uygulamaları, günümüz vergi sistemlerinin etkin, adil ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşmasında önemli bir role sahiptir. Bu süreçlerin başarıya

ulaşması, yalnızca teknik altyapının geliştirilmesine veya kurumsal yapının iyileştirilmesine bağlı değildir; aynı zamanda mükelleflerin vergiye ilişkin algılarını, tutumlarını ve davranışlarını etkileyen toplumsal ve kültürel unsurların da dikkate alınmasını gerektirmektedir. Dijitalleşme ve idari reformlar, vergi idaresinin işleyişini hızlandırarak işlem maliyetlerini azaltmakta, böylece mükelleflerin yükümlülüklerini daha kolay ve şeffaf biçimde yerine getirmelerini sağlayarak gönüllü uyumu destekleyen bir ortam yaratmaktadır.

3.3. Cezalandırıcı ve Ödüllendirici Mekanizmalar

Vergi uyumunun tesis edilmesinde, cezalandırıcı ve ödüllendirici mekanizmalar önemli bir işlev üstlenmektedir. Bu araçlar, mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu teşvik etmek ya da bu uyumu zorunlu kılmak amacıyla farklı şekillerde uygulamaya konulmaktadır. Genel olarak vergi sistemlerinde, cezalandırıcı mekanizmalar; vergi kaçakçılığı, suistimali veya istismarı gibi olumsuz eylemleri engellemek için kullanılır. Buna karşın, ödüllendirici mekanizmalar ise uyumlu davranışları teşvik etmek, mükelleflerin motivasyonunu yükseltmek ve vergi adaletini güçlendirmek maksadıyla uygulanır.

Vergi uyumunun sağlanmasında cezalandırıcı mekanizmaların temelini vergi cezaları oluşturur. Vergi cezalarının uygulanma amacı, mükelleflerin vergi kanunlarına aykırı hareketlerini caydırmak ve vergi kayıp-kaçağının önüne geçmektir. Türkiye’de vergi cezalarının çerçevesi, idari ve adli yaptırımlar şeklinde düzenlenmiştir. Daha hafif nitelikteki vergi ihlalleri idari yaptırımlara tabi tutulurken; sahtecilik veya vergi kaçakçılığı gibi kamu düzenini bozan nitelikteki ihlaller ise adli yaptırımlar kapsamındadır.

Ancak, bir eylemin vergi suçu sayılıp sayılmadığı ve bu suçun karşılığındaki ceza, ülkelerin ekonomik, siyasi ve hukuki yapılarına göre farklılık göstermektedir. Örneğin, Türkiye’de temel vergi suçu kaçakçılık suçu iken, diğer bazı ülkelerde vergi suçlarının sayısı ve cezaların türleri daha geniştir. Hindistan’da vergi kaçakçılığı suçunda, kaçırılan vergi miktarına bağlı olarak farklı sürelerde hapis cezaları öngörülmektedir (Şencan ve Organ, 2024). Bu çeşitlilik, cezalandırıcı mekanizmaların ülke bazında farklı şekillerde yapılandırıldığını açıkça göstermektedir.

Ödüllendirici mekanizmalar ise, vergiye uyumlu tutumları teşvik etmek amacıyla sunulan indirimler, teşvikler ve idari kolaylıklar olarak karşımıza çıkar. Türkiye'de, Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi mükelleflerinden uyumlu olanlara, yıllık vergi matrahları üzerinden % 5 oranında indirim yapma hakkı tanınmıştır. Bu tür teşviklerin temel amacı, vergisel yükümlülüklerini aksatmadan ve zamanında yerine getiren mükellefleri ödüllendirmektir. Fakat, zaman zaman uygulamaya konulan mali yapılandırma ve af düzenlemeleri, vergilerini düzenli ödeyen mükellefler nezdinde vergi adaletsizliği algısını tetikleyebilir. Bu durum, uyumlu kişilerin bile zamanla vergiye uyumsuzluk gösterme eğilimlerini artırma potansiyeline sahiptir (Yoruldu, 2020). Dolayısıyla, bu durum, ödüllendirici sistemlerin kurgulanması aşamasında adalet ve eşitlik prensiplerine azami dikkat gösterilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

3.4. Vergi Affı ve Yapılandırma Uygulamaları

Vergi affı ve yapılandırma uygulamaları, vergi uyumu alanını doğrudan etkileyen kritik politika araçları arasında yer alır. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde, bu tür uygulamalar hem kısa vadede kamu gelirlerini yükseltme hem de uzun vadede vergi bilincini ve uyumunu şekillendirme açısından çok yönlü sonuçlar doğurmaktadır.

Vergi affı, genellikle ekonomik krizler, kamu finansmanındaki zorluklar veya mükelleflerin ödeme güçlüğü gibi nedenlerle gündeme gelir ve kamu gelirlerinin acilen artırılması amacını taşır. Ancak, vergi affına sadece mali bir araç olarak değil, aynı zamanda toplumsal, psikolojik ve etik yönleriyle de bakılması gerekmektedir (Kurt, 2023). Vergi affı uygulamaları, kısa süre içinde tahsil edilemeyen kamu alacaklarının toplanmasını sağlarken, aynı zamanda anayasal vergileme ilkeleriyle çelişen ve gönüllü vergi uyumunu olumsuz yönde etkileyen sonuçlar da yaratabilmektedir.

Özellikle vergi affının genellik, eşitlik, adalet ve kanunilik gibi temel ilkelerle çelişmesi, vergi bilincine sahip ve yükümlülüklerini zamanında yerine getiren mükellefler nezdinde olumsuz bir algı oluşturmaktadır (Kurt, 2023). Bu durum, vergi affının etkilerinin sadece mali boyutta kalmayıp, aynı zamanda toplumsal güven ve adalet duygusu üzerinde de belirleyici olduğunu göstermekte olup vergiye uyumun azalmasına neden olmaktadır.

4. Vergi Uyumunun Vergi Gelirleri Üzerinde Etkisi

4.1. Vergi Gelirlerinin Artışı

Vergi uyumu, modern vergi sistemlerinin devamlılığı ve kamu gelirlerinin artırılması için temel bir bileşen olarak öne çıkmaktadır. Devletlerin artan kamu harcamalarını karşılayabilmesi, sosyal devletin gerektirdiği hizmetleri sunabilmesi ve ekonomik istikrarı sağlayabilmesi için, vergi gelirlerinin düzenli ve yeterli miktarda toplanması zorunludur. Bu çerçevede, vergi uyumu sadece mükelleflerin yasal yükümlülüklerini yerine getirmesi anlamına gelmez; aynı zamanda vergi bilinci, vergi ahlakı, idareye duyulan güven, vergi sistemi adaleti ve vergi denetiminin etkinliği gibi çok boyutlu etmenleri de kapsar. Vergi uyumunun sağlanması, devletin mali kapasitesini artırması ve vergi gelirlerinde kalıcı bir yükselişi temin etmesi açısından vazgeçilmez bir unsurdur (Akdoğan ve Akdoğan, 2023).

Vergi gelirleri üzerinde vergi uyumunun tesirini doğru anlamak için, vergi açığı kavramının da göz önünde bulundurulması gerekir. Vergi açığı; gelirin noksan beyan edilmesi, vergilerin eksik ödenmesi ve beyanname verilmemesi gibi durumların sonucu olarak ortaya çıkar. Bu açığın oluşmasında; kamu hizmetleri ve harcamalarından memnuniyetsizlik, bilinçsiz yapılan hatalar, vergi mevzuatının karmaşıklığı ve kayıt dışı ekonomi gibi çeşitli unsurlar da etkilidir. Yüksek seviyede vergi uyumu sağlandığı takdirde, vergi açığı azalacak ve bu durum vergi gelirlerinde artışa yol açacaktır. Bu nedenle, vergi uyumunu negatif etkileyen durum ve faktörlerin tespit edilmesi, vergi açığı sorununun çözümünde ve vergi gelirlerinin yükseltilmesinde kritik bir öneme sahiptir (Akdoğan ve Akdoğan, 2023).

Vergi gelirlerini artırma sürecinde, vergi sisteminin yapısı ve vergi yükünün dağılımı kritik bir rol oynamaktadır. Vergi tahsilat oranları hem mükelleflerin gönüllü uyum seviyesiyle hem de vergi idaresinin operasyonel etkinliğiyle yakından ilişkilidir. Vergi uygulama süreçlerinde idarenin rolü ve yeterliliği kadar, vergi sisteminin kendisi de tahsilat oranları üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir.

Türkiye'de gerçekleştirilen ampirik analizler, vergi yükü ve vergi yapısı ile vergi tahsilat oranları arasında uzun vadede pozitif bir korelasyon bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu tespit, vergi sisteminin adil, etkin ve kolay anlaşılır bir kurguya sahip olmasının, vergi gelirlerinin yükseltilmesinde temel bir unsur olduğunu göstermektedir (Doğan ve Akın, 2024). Sonuç olarak, vergi uyumunu artırmak ve vergi gelirlerini yükseltmek için, vergi sisteminin sadeleştirilmesi ve adalet ile şeffaflık ilkelerine uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

4.2. Kayıt Dışlığın Azalması ve Vergi Tabanının Genişlemesi

Bireylerin ve işletmelerin vergi yükümlülüklerini gönüllü olarak ve zamanında yerine getirmeleri olarak ifade edilen vergi uyumu; ekonomik faaliyetlerin bir kısmının resmi kayıtlara yansıtılmaması ve dolayısıyla vergilendirilememesi şeklinde ortaya çıkan kayıt dışı ekonomiyle doğrudan ilişkilidir. Bu iki olgu arasındaki ilişki, vergi tabanının genişlemesi ve kamu gelirlerinin artırılması açısından çok boyutlu bir öneme sahiptir. Kayıt dışılığın azaltılması, vergi tabanının genişletilmesi ve vergi uyumunun artırılması, sadece maliye politikası açısından değil, aynı zamanda ekonomik kalkınma, toplumsal adalet, kamu yönetimi etkinliği ve sosyal bütünleşme açısından da stratejik bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Kayıt dışı ekonomi, hemen hemen her ülkede gözlemlenen ve büyüklüğü farklılık göstermesine rağmen ekonomik ve mali açıdan ciddi sorunlara yol açan bir durumdur. Bu durumun en kritik boyutlarından biri, vergisel yönüdür.

Türkiye'de Karabulut ve Yıldız (2023) tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçları şunları göstermektedir:

- Vergi denetimlerinin kayıt dışı ekonomiyle mücadelede önemli bir araç olduğu;
- Yüksek vergi yükünün kayıt dışılığı artırıcı bir etki yaptığı;
- Vergi kaçakçılığı cezalarının caydırıcılığının yetersiz kaldığı;
- Sık sık çıkarılan vergi aflarının ise vergi kaçakçılığını ve kayıt dışı ekonomiyi körüklediği sonucuna varılmıştır.

Ayrıca, araştırmada kayıt dışılığın yoğun olduğu sektörlerle özgü denetim tekniklerinin geliştirilmesi ve eğitim yoluyla vergi bilincinin yükseltilecek

toplumsal farkındalığın sağlanması gerektiği vurgulanmıştır (Karabulut ve Yıldız, 2023). Bu bulgular, kayıt dışılığın azaltılması için sadece cezai tedbirlerin değil, aynı zamanda eğitim, bilinçlendirme ve sektöre özel yaklaşımların da hayati önem taşıdığını ortaya koymaktadır.

Vergi tabanının genişletilmesi, devletin vergilendirilebilir ekonomik faaliyetlerin kapsamını artırması ve daha çok mükellefi vergi sistemine dahil etmesi demektir. Bu genişleme, kamu gelirlerinin artırılması ve vergi yükünün daha hakkaniyetli dağıtılması açısından büyük bir öneme sahiptir. Türkiye’de yapılan ampirik bir analiz, vergi kapasitesi ve vergi çabası kavramlarını incelemiş ve etkin bir vergi sisteminin potansiyelinin ne kadarını gerçekleştirdiğinin sistemin verimliliğini belirlediğini vurgulamıştır. Bu çalışma, ekonomik, sosyal, demografik ve kurumsal etkenlerin potansiyel vergi kapasitesini gerçekleştirme yolunda bazı kısıtlamalar yaratabileceğini ve vergi gayreti düzeyini sınırlandırabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, finansal gelişimin iyileştirilmesi ve kayıt dışı ekonomiyle etkin mücadele edilmesinin, vergi kapasitesini artırarak mali alanın oluşmasına katkı sağlayabileceği savunulmuştur (Serin ve Demir, 2023). Bu sonuç, kayıt dışılığın azaltılması ve vergi tabanının büyütülmesi hedeflerine ulaşmak için finansal sistemin geliştirilmesi ve kayıt dışı ekonomiyle etkili bir mücadele ile vergi uyumunun sağlanmasının şart olduğunu göstermektedir.

Vergi uyumu ve kayıt dışı ekonominin küçültülmesi süreçlerinde, vergi tabanını genişletmek amacıyla çeşitli politika araçları ve uygulamalar öne çıkmaktadır. Bu çok boyutlu yaklaşımlar arasında; vergi denetimlerinin daha etkili hale getirilmesi, vergi bilincinin yükseltilmesi, vergi sisteminin sadeleştirilmesi, sektörel ve bölgesel farklılıkların dikkate alınması, vergi okuryazarlığının yaygınlaştırılması ve vergi idaresi ile mükellef arasında güvenin oluşturulması gibi yöntemler bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, vergi tabanının genişletilmesi için kayıt dışı ekonomiyle mücadelede ulusal ve uluslararası düzeyde iş birliği ve bilgi paylaşımı da kritik bir strateji olarak öne çıkmaktadır.

4.3. Ampirik Bulgular ve Ülke Karşılaştırmaları

Vergi uyumu alanında ülkeler arası karşılaştırmalar yapılırken, gönüllü uyumu artırmak amacıyla uygulanan teşvik ve yaptırım mekanizmaları önemli bir işlev görmektedir. Türkiye’de, vergiye uyumlu mükelleflere

yönelik olarak yıllık matrah üzerinden %5 oranında indirim imkânı sunan düzenlemeler getirilmiştir. Bu tür teşviklerin amacı, vergisel yükümlülüklerini düzenli ve zamanında yerine getirenleri ödüllendirerek vergi uyumunu artırmaktır. Ancak, bu tür uygulamaların vergilendirmede kanunilik, belirlilik ve eşitlik gibi ilkeler açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye'de uygulanan bu vergi indirimi müessesesinin, bazı anayasal vergileendirme ilkeleriyle çelişen hükümler içerdiği tespit edilmiştir (Altun, 2022). Bu durum, vergi uyumunu artırmaya yönelik politikaların, hukuki ve anayasal çerçevede de uluslararası düzeyde karşılaştırılmasını zorunlu kılmaktadır.

Vergi uyumunun tesis edilmesinde, vergi idaresinin üstlendiği rol ve kullandığı stratejiler ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Almanya ve ABD gibi gelişmiş ülkelerde, geleneksel "yaptırım" (ceza odaklı) paradigmasının yanı sıra, vergi idaresinin vatandaşlara hizmet sunan bir kurum olarak konumlandırıldığı "hizmet" (rehberlik odaklı) yaklaşımı giderek daha fazla benimsenmektedir. Alm ve arkadaşları (2010) tarihli çalışması, bu yeni yaklaşımın, vergi idaresini sadece denetim yapan ve ceza kesen bir otorite olmaktan çıkarıp, mükelleflerin yükümlülüklerini yerine getirmesine destek olan bir hizmet sağlayıcıya dönüştürdüğünü göstermektedir. Laboratuvar deneyleriyle desteklenen bu araştırma, vergi idaresi tarafından sunulan bilgi ve yardım hizmetlerinin, bireylerin vergi beyannamesi verme ve gelirlerini doğru beyan etme eğilimlerini yükselttiğini tespit etmiştir (Alm vd., 2010). Bu tespitler, vergi uyumunun artırılmasında bilgilendirme ve rehberlik hizmetlerinin kritik önemini ortaya koymaktadır.

Vergi uyumunun psikolojik ve sosyolojik yönleri, farklı ülkelerdeki davranışları belirleyen temel etkenler olarak dikkat çekmektedir. Yunanistan örneğinde yapılan bir çalışma, vatandaşların vergi uyumu konusunda genel olarak olumlu bir görüşe sahip olduğunu ve vergi idaresi personelinin de bu uyumu cesaretlendirdiğini tespit etmiştir. Ancak, araştırmaya göre vergi sisteminin adil olmasına rağmen, sosyal ve davranışsal etkilerin özellikle vergi idaresi görevlilerinin özellikleri ve vergi ahlakı gibi faktörlerin mükelleflerin vergi davranışlarını ciddi biçimde etkilediği ortaya konmuştur. Çalışma, ekonomi dışı faktörlerin hem vergi davranışını hem de çağdaş vergi stratejilerinin geliştirilmesini etkilediğini vurgulamaktadır. (Lois vd., 2019) Bu bulgu, vergi uyumunun artırılmasının sadece mali teşviklerle değil, aynı

zamanda toplumsal değerler ve kamu personelinin sergilediği tutumlarla da şekillendiğini kanıtlamaktadır.

Vergi uyumunu artırmaya yönelik politika araçları arasında, mükelleflere kamu harcamalarının tahsisine dair tercihlerini dile getirme olanağı tanıyan uygulamalar da bulunmaktadır. ABD'de gerçekleştirilen deneysel bir çalışma (De Neve vd., 2014), mükelleflere kamu harcamalarının dağılımı konusunda tercih belirtme hakkı tanındığında, vergi uyumunda %16'lık bir artış olduğunu gözlemlemiştir. Dahası, benzer bir uygulamanın çevrimiçi ortamda test edilmesiyle de şüpheli bir vergi açığından yararlanma oranında %15'lik bir düşüş saptanmıştır. Bu uygulamanın, vergi ödemeleri ile kamu hizmetleri arasındaki bağı kuvvetlendirdiği, genel vergi karşısı duyguyu hafiflettiği ve vergi ödeme memnuniyetini artırdığı belirtilmiştir (De Neve vd., 2014). Bu bulgu, mükelleflere "sesini duyurma" imkânı verilmesinin, vergi uyumunu artırıcı bir "dürtme" (nudge) etkisi yaratabileceğini göstermektedir.

Çeşitli ülkelerde yürütülen ampirik ve deneysel çalışmalar, vergi uyumunun çok boyutlu bir olgu olduğunu ve ekonomik, psikolojik, yönetsel ve toplumsal faktörlerin karşılıklı etkileşimiyle biçimlendiğini ortaya koymaktadır. Farklı ülke örnekleri üzerinden yapılan analizler, vergi uyumunun yükseltilmesi için yalnızca cezai ve denetim odaklı politikaların yeterli olmadığını; bunun yanı sıra şeffaflık, adalet, hizmet merkezli yaklaşımlar, vergi sisteminin sadeleştirilmesi ve mükelleflerin kamu yönetimine katılımının teşvik edilmesi gibi çok yönlü stratejilerin elzem olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda, vergi uyumu konusunda disiplinler arası ve karşılaştırmalı çalışmaların önemi sürekli artmaktadır.

5. Türkiye’de Vergi Uyumunu Arttırmaya Yönelik Çalışmalar

5.1. Dijital Dönüşümün Rolü

Dijital dönüşüm, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı ilerlemelerin kamu yönetimine, bilhassa vergi idaresine olan etkisiyle başlamıştır. Vergi yönetimindeki bu dijital değişim, mükellefler üzerinde önemli sonuçlar doğurmakta ve bu etkiler süreç ilerledikçe daha da somut hale gelmektedir. Alara Efsun Yazıcıoğlu'nun (2024) araştırmasına göre, dijital dönüşümün mükellef cephesinde üç ana etkisi öne çıkmaktadır: hizmet kalitesinin

iyileşmesi ve uyum maliyetlerinin düşmesi, büyük veri kara listelerinden kaynaklanabilecek potansiyel sorunlar ve mükellef verilerinin korunmasında yaşanabilecek güçlükler.

Özellikle hizmet kalitesindeki artış ve uyum için harcanan maliyetlerin azalması, dijitalleşmenin vergi uyumunu artırıcı gücünü göstermektedir. Ancak çalışmada, büyük veri uygulamalarının yanlış veya eksik bilgiler nedeniyle mükelleflerin haksız yere riskli sınıflara dahil edilmesine yol açabileceği; veri güvenliği ve gizliliğin ise yeni sorun alanları oluşturduğu ifade edilmektedir (Yazıcıoğlu,2024). Bu bulgular, dijitalleşmenin vergi uyumunu artırma potansiyelinin yanı sıra, beraberinde yeni riskler ve etik açmazlar da getirdiğini ortaya çıkarmaktadır.

Vergi uygulamalarında dijital dönüşümün somutlaşması, e-defter ve Defter Beyan Sistemi gibi uygulamalarla gerçekleşmiştir. Bu elektronik sistemlerin; zaman ve maliyetten önemli ölçüde tasarruf sağladığı ve vergisel süreçlerin daha verimli, ekonomik ve süratli tamamlanmasına imkân tanıdığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte, bu uygulamalardan azami düzeyde yarar elde etmek için; vergi idaresinin bilgi, denetim ve gözetimi altında sistemlerin teknik olarak iyileştirilmesi, güvenliklerinin artırılması ve kullanım alanlarının genişletilmesi zorunluluğu öne sürülmektedir (Öztürk ve Yegen, 2024). Bu tespit, dijitalleşmenin vergi uyumunu yükseltici potansiyelinin, sağlam bir teknik altyapı ve gerekli güvenlik tedbirleriyle desteklenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

5.2. Vergi İletişimi ve Eğitim Politikaları

Vergi uyumunun sağlanmasında, mükelleflerin vergiye dair bilgi seviyeleri, algıları, tutumları ve davranışları da kilit bir rol oynamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, vergi iletişimi ve eğitim politikaları, mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu teşvik eden ve vergi bilincini yükselten temel araçlar olarak öne çıkmaktadır.

Vergi iletişimi ve eğitim politikalarının vergi uyumu üzerindeki etkileşimi, akademik literatürde gittikçe önem kazanan bir araştırma konusu olmuştur. Özellikle küresel ekonomideki gelişmeler, ekonomik hareketlilik ve teknolojik yenilikler neticesinde, vergi eğitiminde kullanılan yaklaşımlar çeşitlenmiş ve vergi iletişimi çok boyutlu bir hal almıştır (Bozdağ, 2024).

Bozdağ'ın (2024) çalışmasında, vergi eğitiminde öne çıkan üç temel yaklaşım bulunmaktadır:

1. Verginin Öğretimi: Doğrudan katılım yoluyla bireylerin vergi hakkında bilgi edinmesini amaçlar.
2. Verginin İletilmesi: Farkındalık oluşturma kampanyaları aracılığıyla verginin anlatılmasına odaklanır.
3. Vergi ile İlgili Yardım Etme: Mükelleflere vergi konularında doğrudan destek sağlanmasını kapsar.

Türkiye'de Gelir İdaresi Başkanlığı'nın (GİB) uyguladığı VerGİBilir Projesi, Vergi Haftası ve Dijital Vergi Dairesi uygulamaları, bu yaklaşımların somut örnekleridir. Bu çalışmalar, vergi eğitimi faaliyetlerinin sürdürülmesi ve çeşitlendirilmesinin vatandaşlık bilinci ve vergi kültürünün oluşumuna önemli katkılar sağlayacağını ortaya koymaktadır (Bozdağ, 2024).

Vergi iletişimi ve eğitim politikalarının ne kadar etkili olduğu, mükelleflerin eğitim seviyeleriyle yakından bağlantılıdır. Eğitim düzeyi, vergi bilincini etkileyen temel faktörler arasında muhtemelen en belirleyici unsur olarak kabul edilmektedir. Gözlemler, bireylerin eğitim seviyesi yükseldikçe, vergiye dair bilinç ve algı düzeylerinin de paralel olarak arttığını ortaya koymaktadır (Öğdüm ve Arslaner, 2021).

Benzer bir şekilde, üniversite öğrencileri arasında gerçekleştirilen bir incelemede, vergi eğitimi dersleri alan öğrencilerin vergi bilinci ve farkındalık seviyelerinin, bu eğitimi almayan öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Çiçek ve Bitlisli, 2017). Bu sonuç, vergi eğitiminin, bireylerin vergiye karşı geliştirdiği tutumları ve davranışlarını olumlu yönde etkileme gücünü açıkça göstermektedir.

Vergi bilincinin küçük yaşlardan itibaren yerleştirilmesi, uzun vadede vergiye gönüllü uyumun tesis edilmesinde hayati bir rol üstlenmektedir. Kırıkkale ilindeki 4., 5. ve 6. sınıf öğrencileriyle yapılan bir araştırma, çocuklarda vergi bilincinin oluşumundaki en önemli etkenlerin aile ve eğitim olduğunu ortaya koymuştur. Bu bilinci yükseltmek amacıyla; internet sitelerinin kurulması, Vergi Haftası'nın düzenli kutlanması, görsel hafızaya hitap eden afişlerin tasarlanması ve ders kitabı içeriklerinin hazırlanması gibi çeşitli eğitim ve iletişim faaliyetlerinin yürütüldüğü belirtilmiştir. Bu tür uygulamalar, vergi bilincinin erken dönemlerde kazandırılması ve toplumsal alanda yaygınlaştırılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, vergi eğitimi ve iletişim politikalarının kesintisizliği ve farklı yöntemlerle sunulması (çeşitliliği), vatandaşlık bilinci ve vergi kültürünün yerleşmesinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Türkiye'de vergi eğitimi uygulamalarının çeşitlendirilmesi ve dijitalleşmeyle desteklenmesi, mükelleflerin vergiye dair bilgilere daha hızlı ve etkin bir biçimde erişimini mümkün kılmaktadır (Bozdağ, 2024). Bu bağlamda, vergi iletişimi ve eğitim politikalarının devamlı olarak güncellenmesi ve toplumsal ihtiyaçlara uygun şekilde yeniden yapılandırılması bir gerektir.

5.3. Adalet, Şeffaflık ve Güvenin Pekiştirilmesi

Vergi uyumunun tesis edilmesinde; adalet, şeffaflık ve güven gibi kavramlar merkezi bir rol üstlenmektedir. Bu mefhumlar, hem mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu teşvik etmekte hem de vergi idaresinin meşruiyetini ve etkinliğini güçlendirmektedir. Türkiye'de ve uluslararası alanda, vergi uyumunun artırılması hedefiyle yapılan bilimsel araştırmalar, adalet, şeffaflık ve güvenin vergi sisteminin işleyişi üzerindeki belirleyici etkisini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, vergi uyumunda adalet, şeffaflık ve güvenin pekiştirilmesi zorunluluğu, disiplinler arası bir bakış açısıyla ele alınması gereken çok boyutlu bir meseledir.

Vergi uyumunun sağlanması için, adalet prensibi temel bir gerekliliktir; bu ilke, vergi yükünün mükellefler arasında hakkaniyetli ve dengeli bir biçimde paylaşılması gerektiğini vurgular. Nitekim, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 73. maddesi bu durumu açıkça ortaya koymaktadır: Herkesin mali gücü oranında vergi vermesi ve vergi yükünün adaletli ve dengeli bir şekilde dağılımı, maliye politikasının sosyal hedefi olarak belirlenmiştir (Özgüven, 2018).

Vergi sisteminde adaletin tesis edilememesi, mükelleflerin vergiye yönelik tutum ve davranışlarını doğrudan olumsuz etkilemektedir. Vergi yükünün eşitsiz dağılımı, özellikle dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki yüksek payı ile belirginleşmektedir. Türkiye'de dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranının yaklaşık %70 civarında olması, vergi yükü dağılımındaki adaletsizliğin önemli bir kanıtıdır (Kargı ve Yaygır, 2016).

Bu adaletsizlik, mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu düşürmekte ve vergi kaçakçılığı gibi olumsuz davranışların yaygınlaşmasına neden

olmaktadır. Vergi harcamalarının belirlenen amaçlar dışında kullanılması veya öngörülen sınırların aşılması durumu hem vergi gelirlerinde kayba hem de vergilemede adalet ilkesinden sapmalara yol açmaktadır. (Ömür ve Giray, 2019) Bu nedenle, adaletin sağlanması, vergi uyumunun yükseltilmesi için vazgeçilmez bir ön şart olarak karşımıza çıkmaktadır.

Vergi uyumunda şeffaflık, vergi idaresinin uygulamalarını ve karar alma süreçlerini açık, anlaşılır ve denetlenebilir kılmasını ifade eder. Şeffaflık, mükelleflerin vergi sistemine duyduğu güveni pekiştirmekte ve gönüllü vergi uyumunu teşvik etmektedir. Özellikle küresel ölçekte, vergi şeffaflığı; vergi cennetleriyle mücadelede ve zararlı vergi rekabetinin önlenmesinde önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (Çamurcu, 2017).

Türkiye'de vergi idaresinin şeffaflık seviyesi, mükelleflerin vergiye karşı geliştirdiği tutumu ve gönüllü uyumunu doğrudan belirleyen bir faktördür. Vergi yönetimindeki uygulamalarda şeffaflığın eksikliği, mükelleflerin vergi sistemine olan güvenini zedelemekte ve sonuç olarak vergi uyumunu olumsuz yönde etkilemektedir (Erdal ve Demir, 2024). Vergi idaresi uygulamalarında şeffaflığın tesis edilememesi, mükelleflerin vergiye yönelik olumsuz bir tutum geliştirmesine ve gönüllü vergi uyumunda azalmaya yol açmaktadır.

Vergi uyumunda güven, mükelleflerin hem vergi idaresine hem de vergi sisteminin kendisine olan inancının düzeyini ifade eder. Güven, gönüllü vergi uyumunu etkileyen en önemli unsurlardan biri olarak kabul edilmektedir. Vergi mükellefleri ile vergi idaresi arasındaki etkileşimin uyum üzerindeki sonuçları, genellikle Kaygan Zemin Yaklaşımı (Slippery Slope Framework) çerçevesinde değerlendirilir. Bu yaklaşımın temel varsayımı şudur: İdarenin uygulama gücü ile idareye duyulan güven arasındaki denge, vergi uyum seviyesinin ana belirleyicisidir (Uğur, 2024).

Vergi uyumunda adalet, şeffaflık ve güvenin pekiştirilmesi, sadece mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu yükseltmekle sınırlı kalmaz; aynı zamanda vergi sisteminin devamlılığını ve kamu finansmanının etkinliğini de garanti altına alır. Vergi uyumunu iyileştirmek adına; mükelleflerin vergiye karşı hassasiyetlerinin artırılması, vergi mevzuatının anlaşılabilirliğinin (okunabilirliğinin) sağlanması, denetim faaliyetlerinin yoğunlaştırılması, uygunluk ve adalet prensiplerinin dikkate alınması ve vergi idaresinin fiziksel olanaklarının geliştirilmesi zorunludur. Vergi yurttaşlığı mefhumu ise, mükelleflerin vergi yasalarının oluşturulma sürecine güvenme ve idari

alanda bu yasaları benimseme durumunu ifade eden bir kavramdır. Bu kavram, adalet, şeffaflık ve güvenin vergi uyumu açısından taşıdığı yaşamsal önemi bir kez daha doğrulamaktadır (Pürsünlerli ve Saraçoğlu, 2015).

6. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada ele alınan konulardan hareketle, vergiye uyum davranışlarının teşvik edilmesinin modern kamu maliyesi için artık bir seçenek değil, stratejik bir zorunluluk olduğu açıkça görülmektedir. Yapılan analizler, vergi uyumunun sadece ekonomik bir tercihten ibaret olmadığını; aksine ekonomik, psikolojik, sosyal ve kurumsal faktörlerin karmaşık bir etkileşimiyle şekillenen çok boyutlu bir olgu olduğunu kanıtlamaktadır.

Elde edilen bulgular, vergi gelirlerinde sürdürülebilir bir artış sağlamak ve vergi açığı problemini çözmek için izlenmesi gereken yolu netleştirmektedir:

1. Vergi Ahlakı ve Eğitimin Merkeziyeti: Gönüllü uyumun temelini, bireylerin içsel motivasyonu olan vergi ahlakı ve vergi bilinci oluşturmaktadır. Üniversite öğrencilerinden ilkökul çağındaki çocuklara kadar uzanan farklı düzeylerdeki eğitim faaliyetlerinin, uyum üzerinde doğrudan ve pozitif bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu, vergi eğitiminin, toplumsal bir kültür projesi olarak, erken yaşlardan itibaren süreklilik ve çeşitlilikle desteklenmesi gerektiğini göstermektedir.
2. Adalet, Şeffaflık ve Güven Dengesi: Vergi adaletinin sağlanamaması (özellikle dolaylı vergilerin yüksek payı ile), mükellef tutumlarını olumsuz etkileyerek gönüllü uyumu düşürmektedir. Kaygan Zemin Yaklaşımı bağlamında, vergi idaresine duyulan güven ve idarenin şeffaflığı, yaptırım gücü kadar, hatta ondan daha fazla belirleyicidir. Bu, idari reformların yalnızca teknik değil, aynı zamanda usul adaletini pekiştiren, mükellef odaklı bir hizmet paradigmasına kayması gerektiğini ortaya koymaktadır.
3. Teşvik ve Risk Yönetimi: Uyumlu mükelleflere yönelik matrah indrimi gibi ödüllendirici mekanizmalar pozitif etki yaratırken; sıkça başvuru alan vergi affı ve yapılandırma uygulamalarının, anayasal eşitlik ve adalet ilkeleriyle çelişerek vergi ahlakını zedelediği ve uyumsuzluk davranışlarını teşvik ettiği görülmüştür. Bu durum,

teşvik politikalarının adalet ve süreklilik ilkeleri gözetilerek çok dikkatli tasarlanmasını gerektirmektedir.

4. Dijitalleşmenin İkili Yüzü: E-defter ve Defter Beyan Sistemi gibi dijitalleşme uygulamaları, idari etkinliği artırmakta, uyum maliyetlerini düşürmekte ve şeffaflığı yükseltmektedir. Ancak bu dönüşüm, beraberinde büyük veri kaynaklı haksız risk kategorileri ve veri güvenliği gibi yeni etik ve yönetsel sorunları da beraberinde getirmektedir. Optimal fayda için teknik altyapı ve güvenlik önlemlerinin sürekli geliştirilmesi zorunludur.

Bu çalışmanın bütüncül analizi, vergi uyumunun artırılması için disiplinlerarası ve çok yönlü bir strateji benimsenmesini zorunlu kılmaktadır. Politikalar, artık sadece ekonomik caydırıcılığa odaklanmak yerine, mükelleflerin vergi bilincini arttıran ve devlete olan güven bağını pekiştiren unsurları odak noktasına almalıdır.

- İdari Katılımın Artırılması: Mükelleflere kamu harcamalarının tahsisi gibi konularda "ses" (tercih belirtme) imkânı verilmesi, vergi ödemeleri ile kamu hizmetleri arasındaki bağı güçlendirerek gönüllü uyumu artıran etkili bir "nudge" (dürtme) politikasıdır.
- Kayıt Dışı Ekonomiyle Kapsamlı Mücadele: Kayıt dışılığın azaltılması ve vergi tabanının genişletilmesi için, sadece denetim değil; aynı zamanda finansal sistemin derinleştirilmesi, sektörel bazda spesifik özel yaklaşımlar geliştirilmesi ve uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, vergi uyumunu teşvik eden politikaların etkinliği; vergi sisteminin sadeleştirilmesi, adil ve şeffaf idari süreçlerle desteklenmesi ve tüm mükelleflerin bilgi düzeylerinin artırılması üzerine kuruludur. Bu kapsamlı yaklaşım, yalnızca kamu gelirlerini artırmakla kalmayacak, aynı zamanda mali sürdürülebilirliği güvence altına alarak toplumun genel refahına önemli katkılar sağlayacaktır. İlerleyen akademik çalışmaların, bu çok boyutlu faktörlerin etkileşimini, özellikle dijitalleşmenin yarattığı etik sorunlar ve vergi aflarının uzun dönemli davranışsal maliyetleri üzerine yoğunlaşması, politika yapımcılar için kritik önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Akdoğan, T., Akdoğan, I. (2023). Vergi uyumuna teorik yaklaşım. *PressAcademia Procedia*, 16(1), 44–49. <https://doi.org/10.17261/Pressacademia.2023.1663>
- Alm, J., Cherry, T., Jones, M., & McKee, M. (2010). Taxpayer information assistance services and tax compliance behavior. *Journal of Economic Psychology*, 31(4), 577–586. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2010.03.018>
- Altun, O. (2022). Vergiye uyumlu mükelleflere tanınan vergi indirimi müessesesinin bazı anayasal vergilendirme ilkeleri ışığında değerlendirilmesi. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1–15. <https://doi.org/10.38009/ekimad.1039605>
- Aydoğdu Bozdağ, C. (2024). Vergi eğitimindeki yaklaşımlar ve Türk Gelir İdaresi perspektifinden bir değerlendirme. *Politik Ekonomik Kuram*, 8(4), 1283–1297. <https://doi.org/10.30586/pek.1566853>
- Bilgin, H. K. (2011). Vergi ahlakının teorik çerçevesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 259–277.
- Çamurcu, Z. N. (2017). Vergi cennetleri ile mücadele aracı olarak şeffaflık: OECD-BEPS 5 numaralı eylem planı temelinde bir çalışma. *International Journal of Public Finance*, 2(2), 226–244. <https://doi.org/10.30927/ijpf.327882>
- Çelik, E. (2022). Neoklasik iktisattan davranışsal iktisada doğru vergi uyumu: Ampirik bir analiz. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 232–243. <https://doi.org/10.38009/ekimad.1160905>
- Çiçek, U. ve Bitlisli, F. (2017). Effect of tax education on the consciousness and awareness of university students about tax: A research. *Journal of Accounting and Taxation Studies*, 10(2), 261–277. <https://doi.org/10.29067/muvu.328734>
- De Neve, J.-E., Lambertson, C., & Norton, M. I. (2014). Eliciting taxpayer preferences increases tax compliance. *LSE Research Online*. <http://eprints.lse.ac.uk/60277/>
- Doğan, E., ve Akın, C. (2024). Türkiye’de vergi yükü ve vergi yapısının vergi tahsilat oranları üzerindeki etkisi: ARDL sınır testi yaklaşımı. *Vergi Dünyası Dergisi*, 1(509), 6–20. <https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/1241157/turkiyede-vergi-yuku-ve-vergi-yapisinin-vergi-tahsilat-oranlari-uzerindeki-etkisi-ardl-sinir-testi-yaklasimi>

- Erdal, N., & Demir, İ. C. (2024). Tax culture and tax administration culture as factors forming fiscal culture in Türkiye. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 420–435. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/neusbf/issue/88295/1573982>
- Ertekin, Ş. (2018). Türkiye’de Kamu Görevlilerinin Vergi Algıları Üzerine Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 655–668.
- Günay, H. F., ve Gürdal, T. (2022). Vergi uyumsuzluklarının idari yolla çözümünde usul adaletinin gönüllü vergi uyumuna etkisi. *Maliye Dergisi*, (182), 130–159. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/1121972>
- Gündem, F. (2022). Türkiye’de vergi uyumu ve mekânsal farklılıklar (2013–2020). *Fiscaoeconomia*, 6(3), 1433–1456. <https://doi.org/10.25295/fsecon.1094397>
- Jerković, E. (2022). *Reducing the tax compliance gap by improving tax administration*. SSRN. <https://www.econbiz.de/Record/reducing-the-tax-compliance-gap-by-improving-tax-administration-jerkovi%C4%87-emina/10013314418>
- Karabulut, K., ve Yıldız, Y. (2023). Vergi denetimlerinin kayıt dışı ekonomiyi önlemedeki rolü üzerine bir uygulama. *Turkish Research Journal of Academic Social Science*, 6(1), 11–22. <https://doi.org/10.59372/turajas.1175180>
- Kargı, V., ve Yaygır, T. (2016). Küreselleşme, vergi rekabeti ve Türkiye’de vergi yükü. *International Journal of Public Finance*, 1(1), 1–22. <https://doi.org/10.30927/ijpf.319847>
- Kurt, S. (2023). Vergi aflarının mükellef üzerindeki etkileri. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 1–8. <https://doi.org/10.47257/busad.1259357>
- Lois, P., Drogas, G., Karagiorgos, A., & Chlorou, A. (2019). Tax compliance during fiscal depression periods: the case of Greece. *EuroMed Journal of Business*, 14(3), 274–291. <https://doi.org/10.1108/EMJB-02-2019-0028>
- Öğdüm, P., ve Arslaner, H. (2021). Türkiye’de vergi mükelleflerinin eğitim düzeyi ile vergi bilinci ilişkisi: Aydın ili örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (39), 154–180. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/61606/692404>
- Ömür, Ö. M., ve Giray, F. (2019). Veraset ve intikal vergisinde mali ve sosyal fonksiyonlara aykırı olan vergi harcamaları. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 72–82. <https://doi.org/10.25287/ohuibf.444864>

- Özgüven, A. V. (2018). Vergi etiği açısından vergi afları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17, 34–46. <https://doi.org/10.21547/jss.452690>
- Öztürk, M., ve Yegen, B. (2024). Vergi Usul Kanunu uyarınca tutulması gereken defterlerde dijital dönüşüm: E-defter ve Defter Beyan Sistemi. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 82–104. <https://doi.org/10.47097/piar.1447443>
- Öztürk, N. (2019). Vergi bilincini şekillendiren en etkili iç ve dış faktörler. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 792–802. <https://doi.org/10.33905/bseusbed.604848>
- Pürsünlerli Çakar, E., ve Saraçoğlu, F. (2015). Vergi yurttaşlığı: Kavram, unsurları ve geliştirme yöntemleri. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 39–50.
- Serin, Ş. C., & Demir, M. (2023). Tax capacity and tax effort in Türkiye and the European Union countries: An empirical application. *Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, 30(4), 817–840. <https://doi.org/10.18657/yonveek.1274445>
- Sibarani, P., Fadjaranie, A., Widayati, C., & Tarmidi, D. (2024). Digital tax policies and compliance challenges for MSMEs in Indonesia. *Edelweiss Applied Science and Technology*, 8(6), 2817–2835. <https://doi.org/10.55214/25768484.v8i6.2560>
- Şencan, D., ve Organ, İ. (2024). Türkiye ve Hindistan’da vergi suçları ve cezaları. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 446–471. <https://doi.org/10.47097/piar.1558600>
- Teyyare, E., ve Kumbaşlı, E. (2016). Vergi bilinci ve vergi ahlakının gelişmesinde maliye bölümü eğitiminin rolü. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(4), 1–30. <https://doi.org/10.11616/basbed.vi.455401>
- Türkay, İ. (2019). Vergi bilinci/vergi ahlakı/vergiye gönüllü uyum ve vergiye gönüllü uyumu etkileyen faktörler. *Vergi Raporu*, 232, 161–203.
- Üyümez, M. E. (2017). Sosyal normlar ve vergi uyumu. *Vergi Raporu*, (208), 9–20. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/216216>
- Yazıcıoğlu, A. E. (2024). Vergi idaresinin dijital dönüşümünün mükellefler üzerinde yarattığı temel etkiler. *Vergi Dünyası Dergisi*, 1(509), 36–50. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/1241164>
- Yılmaz Uğur, C. (2024). Güven ve vergi uyumu ilişkisinde gücün düzenleyicilik etkisi: Gümüşhane vergi mükellefleri üzerine bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33(2), 938–953. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.1482665>

- Yoruldu, M. (2020). Vergi uyumu ve vergiye uyum sağlayan mükelleflere tanınan vergi teşvikinin değerlendirilmesi. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3), 55–64.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/farabi/issue/57080/779610>
- Yüce, M., ve Keleş, D. (2021). İşletmelerde Vergi Yönetimi ve Konuya İlişkin Uluslararası Gelişmeler. *Maliye Çalışmaları Dergisi*, (65), 151-176.
<https://doi.org/10.26650/mcd2021-881666>